

# Si i ndryshon Marrëveshja për Rrugën e Normalizimit **NËSE ZBATOHET** marrëdhëniet mes Kosovës dhe Serbisë?



**Autor:**  
Ramadan Ilazi  
dhe  
Adelina Hasani

Maj, 2023

# RRETH AUTORËVE



**Ramadan Ilazi,** është kryesues i hulumtimeve në Qendrën Kosovare për Studime të Sigurisë (QKSS). Dani mban titullin PhD në Politikë dhe Marrëdhënie Ndërkombëtare nga Shkolla e Drejtësisë dhe Qeverisjes së Dublin City University (DCU), Irlandë, dhe titullin Master në studime të konfliktit dhe paqes në Universitetin St. Andrews, Skoci. Para angazhimit të tij në QKSS, Dani ka shërbyer si zëvendësministër i Integritimit Evropian në Qeverinë e Kosovës (2016–2015).



**Adelina Hasani,** është hulumtuuese në Qendrën Kosovare për Studimet të Sigurisë (QKSS), dhe është e përfshirë në mënyrë aktive në projektet kërkimore Horizon Europe. Adelina mban titullin PhD në Marrëdhëniet Ndërkombëtare në Universitetin e Ankarasë, dhe titullin Master – në të Drejtat e Njeriut dhe Demokraci nga Universiteti i Sarajevës dhe Universiteti i Bolonjës (ERMA). Interesat kërkimore të Adelinës përfshijnë studimet gjinore, ekonominë politike dhe çështjet e sigurisë. Adelina është gjithashtu bashkëthemeluese e iniciativës – Femaktiv në Prizren dhe kryeredaktore e Prizma Medium.



**QKSS**  
Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë

Analizë e shkurtër :

# Si i ndryshon Marrëveshja për Rrugën e Normalizimit **NËSE ZBATOHET** marrëdhëniet mes Kosovës dhe Serbisë?



# PËRMBAJTJA

PËRMBLEDHJA EKZEKUTIVE

Faqe 1 deri 2

---

SHQYRTIMI I AVANTAZHEVE DHE DISAVANTAZHEVE  
TË MARRËVESHJES PËR RRUGËN E NORMALIZIMIT  
NDËRMJET KOSOVËS DHE SERBISË

Faqe 3 deri 12

---

REFLEKTIME PËR TË CILAT IA VLEN TË KONSIDEROHEN

Faqe 13 deri 15

---

# PËRMBLEDHJA EKZEKUTIVE

- Marrëveshja për Rrugën e Normalizimit të Marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë (APN), krijon mundësi për një gjendje të re të raporteve mes dy vendeve, madje edhe një status-quo të re. Përmes APN-së duke i pranuar simbolet shtetërore, Serbia praktikisht njeh atributet shtetërore të Kosovës, si dhe detyrimin për të respektuar integritetin territorial dhe sovranitetin e Kosovës, dhe trajtimin e Kosovës në bazë të parimeve të Kartës së Kombeve të Bashkuara (OKB), dhe Traktatit të Bashkimit Evropian (TEU). APN-ja gjithashtu i bën, si Kosovën ashtu edhe Serbinë përgjegjëse për ruajtjen e paqes dhe “të kontribuojnë në bashkëpunimin dhe sigurinë e frytshme rajonale në Evropë.”

---

- Gjendja e re e marrëdhënieve (status-quon e re), varet nga zbatimi efektiv i Marrëveshjes për Rrugën e Normalizimit. Pa zbatim efektiv, APN-ja do të bëhet një mjet tjetër për menaxhimin e konflikteve, në vend që të jetë instrumenti për normalizimin të qëndrueshëm të marrëdhënieve. Tendencat aktuale nuk janë optimiste për zbatimin dhe sugjerojnë që të dyja palët, veçanërisht në Serbi, janë të fokusuara në minimin e APN-së dhe ndikimit të saj;

---

- Marrëveshja për Rrugën e Normalizimit ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, ndonëse ka sjell ndryshime të rëndësishme afirmative në marrëdhëniet Kosovë-Serbi – nëse zbatohet – ajo gjithashtu përfshin elemente që potencialisht mund të krijojnë pengesa ligjore dhe politike për qeverinë e Kosovës. APN-ja shënon për herën e parë që një qeveri e Kosovës pranon qëndrimin e Serbisë për çështjen e statusit. Preambula e APN-së përfshin fjalinë e si vijon: “[...] pa paragjykuar pozicionet e ndryshme të palëve në lidhje me çështjet themelore, përfshirë çështjet e statusit”, pra nuk përmendet opinioni këshillëdhënës i GJND-së për shpalljen e pavarësisë së Kosovës. Bazuar në precedentët e vendosur nga marrëveshjet/dakordimet e mëparshme ndërmjet Kosovës dhe Serbisë në kuadër të dialogut të normalizimit të lehtësuar nga BE-ja, sa herë që përdorej shprehja “pa paragjykuar statusin”, përfshihej edhe referenca e opinionit këshillëdhënës të GJND-së për shpalljen e pavarësisë;

---

- Marrëveshja për Rrugën drejt normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë është mirëpritur nga Këshilli Evropian, i cili shënon herën e parë që 27 shtetet anëtare të Bashkimit Evropian (BE) e kanë përkrahur marrëveshjen që del nga procesi i dialogut për normalizim. Konkluzionet e Këshillit Evropian vënë në dukje se APN vendos “marrëdhëniet midis të dyja palëve mbi një bazë të re dhe të qëndrueshme si një shans historik që duhet të shfrytëzohet nga të dyja palët” dhe nxit zbatimin e saj.

- Me fjalë të tjera, nëse skenari optimist i njohjes së Kosovës nga pesë shtetet dështon, atëherë Spanja dhe Qipro duhet të lëvizin drejt pozicionit aktual të Greqisë për Kosovën, deri sa vetë Greqia së bashku me Sllovakinë dhe Rumaninë, duhet të lëvizin drejt njohjes formale. Në Kosovë, ka shqetësim për pozicionin e Rumanisë, e cila shihet se gjithnjë e më shumë po largohet nga angazhimi konstruktiv me Kosovën dhe njohjen e saj dhe po i afrohet pozicionit të Spanjës.
- Roli i Bashkimit Evropian (BE) si lehtësues në dialogun për normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, ka evoluuar pa dyshim në një arbitër, si rezultat i Marrëveshjes për Rrugën drejt Normalizimit (APN) dhe zbatimit të udhërrëfyesit. Kjo do të thotë se për Kosovën dhe Serbinë zbatimi i dispozitave nga APN është obligim kontraktual ndaj BE-së në kuadër të procesit të integritimit evropian. Ky aranzhim ishte i nevojshëm si rezultat i refuzimit të Serbisë për të nënshkruar APN-në, ndonëse ajo e ka pranuar verbalisht. Në këtë kontekst, kur asnjëra palë nuk e ka nënshkruar APN-në, roli i BE-së si arbitër është domosdoshmëri, për të garantuar zbatimin nga të dyja vendet.
- Në Kosovë ka shënuar rënie transparenca e procesit të dialogut për normalizimin e marrëdhënieve me Serbinë. Qeveria e Kosovës e ka kufizuar raportimin e saj për dialogun e normalizimit si për publikun ashtu edhe për Kuvendin e Kosovës. Përveç kësaj, Qeveria e Kosovës ka vepruar kundër precedentëve të mëparshëm duke kërkuar pëlqimin e Kuvendit të Kosovës me rastin e pranimit të marrëveshjes së nivelit të lartë me Serbinë, siç është rasti i vitit 2013 me "Marrëveshjen e Parë për Parimet që Rregullojnë Normalizimin e Marrëdhënieve".
- Aneksi i zbatimit të Marrëveshjes për rrugën drejt normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, i dakorduar në Ohër në muajin mars, është i paqartë dhe i mungojnë masat konkrete për të siguruar zbatimin e marrëveshjes, duke përfshirë renditjen e veprimeve.

# SHQYRTIMI I AVANTAZHEVE DHE DISAVANTAZHEVE TË MARRËVESHJES PËR RRUGËN E NORMALIZIMIT NDËRMJET KOSOVËS DHE SERBISË

Marrëveshja për Rrugën drejt Normalizimit (APN) të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë ka potencial për të ndryshuar status-quonë aktuale ndërmjet dy vendeve dhe për të vendosur një fazë të re të marrëdhënieve. Sipas Bashkimit Evropian (BE) APN-ja "do t'i vendosë marrëdhëniet ndërmjet Kosovës dhe Serbisë në një bazë të re dhe të qëndrueshme"<sup>1</sup>. Këtë fazë të re të marrëdhënieve ne e quajmë **njohje funksionale të pavarësisë së Kosovës** nga Serbia. Një nga karakteristikat kryesore të kësaj faze të re të marrëdhënieve është se Serbia njeh ose i pranon atributet kryesore të shtetësisë së Kosovës dhe krijon një mjedis të favorshëm për një Kosovë të pavarur për të ecur përpara drejt integriteteve rajonale, evropiane dhe ndërkombëtare. Megjithatë, në këtë kontekst, ekzistojnë të paktën dy sfida kryesore. E para, **zbatimi i APN-së është jetik** që kjo fazë e re e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë të materializohet, dhe tendencat aktuale nuk janë pozitive që APN-ja do të zbatohet. E dyta, **ndryshimet në pozicionin e pesë shteteve anëtare të BE-së që nuk e njohin pavarësinë e Kosovës janë vendimtare** për zhblokimin e procesit të integriteteve euroatlantike, dhe APN-së i mbetet akoma të ec drejt këtyre ndryshimeve dhe treguesit nuk janë pozitivë se një gjë e tillë do ndodhë, bazuar në votimet e fundit për pranimin e aplikimit të Kosovës për anëtarësim në Këshillin e Evropës (KE). Kjo është përkundër faktit se APN-ja u miratua nga 27 shtete anëtare të BE-së në konkluzionet e takimit të Këshillit Evropian<sup>2</sup>.

**Zotimi i dobët i Serbisë ndaj marrëveshjes do të dëmtojë zbatimin efektiv të Marrëveshjes për Rrugën drejt Normalizimit të marrëdhënieve.** Në një fjalim drejtuar qytetarëve të Serbisë, presidenti Vuçiq lë të kuptohet se nuk e ka pranuar APN-në por konceptin e saj dhe ka deklaruar si në vijim: "Problem shtesë është se neni 7 i Konventës së Vjenës përcakton se pëlqimi verbal i kreut të shtetit është i detyrueshëm. Sigurisht, gjithmonë më pak detyruese se një nënshkrim, por ka vlerë. Kjo është arsyeja pse unë refuzova të pranoja emrat foljorë si pranim, as 'miratim', as 'pranim' as njohje"<sup>3</sup>. Me fjalë të tjera, presidenti Vuçiq planifikoi dhe qëllimisht u përmbajt nga përdorimi i çfarëdo fjale që do të nënkuptonte se Serbia e pranoi APN-në dhe ai është përjetuar që "të mos nënshkruajë asgjë"<sup>4</sup> nga dialogu i ndërmjetësuar nga BE-ja. **Testi i parë për përkushtimin e Serbisë ndaj Marrëveshjes për rrugën drejt normalizimit të marrëdhënieve erdhi më 25 prill 2023, kur votoi kundër aplikimit të Kosovës për anëtarësim në Këshillin e Evropës (KE)**, madje u zotua se do të 'dënojë' shtetet

1 Dialogu Beograd-Prishtinë: Deklarata për shtyp e Përfaqësuesit të Lartë Josep Borrell pas takimit të nivelit të lartë me presidentin Vuçiq dhe kryeministrin Kurti. 27 shkurt 2023. I disponueshëm në: [https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-press-remarks-high-representative-josep-borrell-after-high-level\\_en](https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-press-remarks-high-representative-josep-borrell-after-high-level_en)

2 Dialogu Beograd-Prishtinë: Deklarata për shtyp nga Përfaqësuesi i Lartë Josep Borrell. 27 shkurt 2023.

3 B92. (19 mars 2023). Vuçiq sqaroi: Pse nuk firmosa? i disponueshëm në: [https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2023&mm=03&dd=19&nav\\_id=115616](https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2023&mm=03&dd=19&nav_id=115616)

4 Lideri serb thotë se nuk do të nënshkruajë asgjë gjatë bisedimeve për Kosovën. Associated Press (AP). 16 mars 2023. i disponueshëm në: <https://apnews.com/article/serbia-kosovo-vucic-kurti-meeting-eu-30a7f921cf-2c31a4f21e71d59e55ab5c>

që abstenuan nga votimi<sup>5</sup>. Në nenin 4 të APN-së thuhet qartë se “Serbia nuk do të kundërshtojë anëtarësimin e Kosovës në asnjë organizatë ndërkombëtare” dhe duke votuar kundër dhe duke mos abstenuar potencialisht, në fakt e ka shkelur marrëveshjen.

**Marrëveshja për Rrugën drejt normalizimit ndërmjet Kosovës dhe Serbisë<sup>6</sup> (APN)-ja, krijon mundësi për një gjendje të re të raporteve mes dy vendeve, madje edhe një status-quo të re. Përmes APN-së, Serbia duke pranuar simbolet shtetërore praktikisht njih atributet shtetërore të Kosovës, si dhe detyrimin për të respektuar integritetin territorial dhe sovranitetin e Kosovës, dhe trajtimin e Kosovës në bazë të parimeve të Kartës së Kombeve të Bashkuara (OKB)<sup>7</sup>, dhe Traktatit të Bashkimit Evropian (TEU). Marrëveshja gjithashtu u dha përgjegjësi të dy vendeve për të ruajtur paqen dhe “të kontribuojnë në bashkëpunimin dhe sigurinë e frytshme rajonale në Evropë”. APN-ja i përmirëson marrëdhëniet ndërmjet Kosovës dhe Serbisë në një nivel më të lartë simetrie, pasi që të dyja palët u pajtuan të “zhvillojnë marrëdhënie normale, të fqinjësisë së mirë me njëri-tjetrin në bazë të të drejtave të barabarta”. Me fjalë të tjera, Serbia e pranon Kosovën si fqinj dhe pranon të zhvillojë marrëdhëniet mbi bazë të të drejtave të barabarta. Vetë BE-ja ka argumentuar se APN-ja shënon një fazë të re të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë. Deklarata e Përfaqësuesit të Lartë të BE-së Josep Borrell pas takimit të nivelit të lartë me Presidentin Vuçiq dhe kryeministrin Kurti përfshin fjalinë e mëposhtme: “Tani po dalim nga [faza] e menaxhimit të krizës dhe po kërkojmë një zgjidhje të strukturuar për normalizimin”<sup>8</sup>. Me fjalë të tjera, APN-ja – nëse zbatohet – krijon një mjedis të favorshëm për fazën e re të marrëdhënieve, ose atë si ne e quajmë, **njohje funksionale të shtetësisë së Kosovës**, nga ana e Serbisë. Njohja funksionale duket se pasqyron më mirë “klimën” e fazës së re të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, bazuar në APN-në, derisa të dyja vendet të arrijnë një marrëveshje gjithëpërfshirëse dhe ligjërish të detyrueshme. Njohja funksionale, është një fazë kalimtare në marrëdhëniet ndërmjet Kosovës dhe Serbisë dhe do të thotë se nuk ka pengesa teknike, juridike apo politike për bashkëpunimin ndërmjet dy palëve, dhe që Kosova të bëjë progres drejt integritimeve rajonale, evropiane dhe ndërkombëtare. Megjithatë, **gjendja e re e marrëdhënieve (status-quoja e re), varet nga zbatimi efektiv i Marrëveshjes. Pa zbatim efektiv, APN-ja bëhet një mjet tjetër për menaxhimin e konflikteve, në vend që të jetë një instrumenti për normalizimin e marrëdhënieve.** Zbatimi efektiv i APN-së dëmtohet nga një sërë faktorësh, duke përfshirë faktin se marrëveshja nuk është nënshkruar nga liderët e Kosovës dhe Serbisë, duke shtuar konfuzion politik dhe ligjor.**

Disa nga veçoritë e rëndësishme të marrëveshjes së ‘re historike’ ndërmjet Kosovës

5 Serbia do të ndryshojë politikën e jashtme pas votimit të BE-së për anëtarësimin e Kosovës në Këshill: Presidenti, 25 prill 2023. i disponueshëm në: <https://www.aa.com.tr/en/europe/serbia-to-change-foreign-policy-after-eu-votes-for-kosovos-membership-to-council-president/2881260>

6 Dialogu Beograd-Prishtinë: Propozimi i BE-së - Marrëveshja për rrugën drejt normalizimit ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, i disponueshëm në: [https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-eu-proposal-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia\\_en](https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-eu-proposal-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en)

7 Kushtrim Istrefi, Marrëveshja Kosovë-Serbi për Normalizimin e Marrëdhënieve: Jo e nënshkruar, por e detyrueshme, jo me njohje formale, por me elemente të qarta të njohjes implicite, i disponueshëm në: <http://opiniojuris.org/2023/03/28/kosovo-serbia-agreement-on-the-normalisation-of-relations-not-signed-but-binding-not-formally-on-recognition-but-with-clear-elements-of-implicit-recognition/>

8 Dialogu Beograd-Prishtinë: Deklarata për shtyp e Përfaqësuesit të Lartë Josep Borrell pas takimit të nivelit të lartë me presidentin Vuçiq dhe kryeministrin Kurti. I disponueshëm në: [https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-press-remarks-high-representative-josep-borrell-after-high-level\\_en](https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-press-remarks-high-representative-josep-borrell-after-high-level_en)



dhe Serbisë, nisin me titullin, i cili i referohet marrëveshjes mes “Kosovës dhe Serbisë” dhe jo “Prishtinës dhe Beogradit”. Ky ndryshim simbolik, por i rëndësishëm, shënon tranzicionin e Serbisë, por edhe të BE-së, drejt një shkalle më të lartë të njohjes së attributeve shtetërore të Kosovës. Marrëveshja i referohet Kosovës dhe Serbisë, si “palë kontraktuese”, duke vendosur njëfarë niveli të simetrisë politike dhe ligjore. Kjo shënon një ndryshim nga marrëveshjet e mëparshme që i referoheshin Kosovës dhe Serbisë si “ana, palë”. Nga ana tjetër, në nenin 4 të Marrëveshjes, Serbia pranon të mos kundërshtojë anëtarësimin e Kosovës në asnjë organizatë ndërkombëtare, gjë që forcon subjektivitetin e Kosovës në sistemin ndërkombëtar. Në preambulën e marrëveshjes thuhet se palët kontraktuese duhet të “respektojnë integritetin territorial dhe sovranitetin dhe mbrojtja e pakicave kombëtare është kusht themelor për paqen”, që në fakt do të thotë se Serbia e njeh sovranitetin dhe territorin e Kosovës. Ky është një hap më tej për Serbinë që nga viti 2013 kur bëri lëvizjen e parë formale për njohjen e integritetit territorial të Kosovës në Marrëveshjen e Stabilizim Asociimit (MSA)<sup>9</sup>. Tabela 1, ofron një pasqyrë se si ndryshon APN-ja në raport me marrëveshjet e mëparshme, në favor të njohjes së attributeve të shtetësisë së Kosovës.

**TABELA 1** Si i ndryshon Marrëveshja për Rrugën e Normalizimit ndërmjet Kosovës dhe Serbisë (APN) marrëdhëniet mes dy vendeve dhe çon në një njohje funksionale të shtetësisë së Kosovës.

Nr	Gjendja e mëparshme e situatës	Ndryshimet me APN
1	Marrëveshje, konkluzionet, arranzhimet	<b>Marrëveshje, konkluzionet, arranzhimet</b>
2	Prishtina dhe Beogradi	<b>Prishtina dhe Beogradi</b>
3	Anët, palët	<b>Anët, palët</b>
4	Nuk ka asnjë referencë të ngjashme më parë	<b>Nuk ka asnjë referencë të ngjashme më parë</b>
5	Integrimi i Kosovës në organizatat që promovojnë bashkëpunimin rajonal në Ballkan	<b>Integrimi i Kosovës në organizatat që promovojnë bashkëpunimin rajonal në Ballkan</b>

<sup>9</sup> Shih nenin 135 të Marrëveshjes së Stabilizim Asociimit (MSA) ndërmjet Komuniteteve Evropiane dhe Shteteve të tyre Anëtare nga njëra anë, dhe Republikës së Serbisë, i disponueshëm në: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22013A1018\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22013A1018(01)&from=EN) p.32

<b>6</b>	Pjesëmarrja e Kosovës kushtëzohet me përdorimin e fusnotës (*) në emërtimin e saj me fjalinë "Ky emërtim nuk paragjykon qëndrimet mbi statusin dhe është në përputhje me Rezolutën 1244/1999 dhe Opinionin e GJND-së për shpalljen e pavarësisë së Kosovës.."	<b>Pjesëmarrja e Kosovës kushtëzohet me përdorimin e fusnotës (*) në emërtimin e saj me fjalinë "Ky emërtim nuk paragjykon qëndrimet mbi statusin dhe është në përputhje me Rezolutën 1244/1999 dhe Opinionin e GJND-së për shpalljen e pavarësisë së Kosovës.."</b>
<b>7</b>	Kërkesa për një "marrëveshje ligjërish të detyrueshme" është vetëm një pjesë e strategjisë së BE-së për vitin 2018. "Një perspektivë e besueshme zgjerimi dhe angazhim në rritje i BE-së në Ballkanin Perëndimor" <sup>10</sup>	<b>Kërkesa për një "marrëveshje ligjërish të detyrueshme" është vetëm një pjesë e strategjisë së BE-së për vitin 2018. "Një perspektivë e besueshme zgjerimi dhe angazhim në rritje i BE-së në Ballkanin Perëndimor"</b>
<b>8</b>	Shkëmbimi i Oficerit Ndërlidhës	<b>Shkëmbimi i Oficerit Ndërlidhës</b>
<b>9</b>	Oficerët ndërlidhës janë të vendosur në Delegacionin e BE-së/Zyrën e BE-së	<b>Oficerët ndërlidhës janë të vendosur në Delegacionin e BE-së/Zyrën e BE-së</b>
<b>10</b>	Nuk ka asnjë referencë të ngjashme më parë	<b>Nuk ka asnjë referencë të ngjashme më parë</b>

<sup>10</sup> Një perspektivë e besueshme zgjerimi dhe angazhimi i zgjeruar i BE-së me Ballkanin Perëndimor, i disponueshëm në:

11 Nuk ka asnjë referencë të ngjashme më parë

**Nuk ka asnjë referencë të ngjashme më parë**

**Marrëveshja për Rrugën e Normalizimit ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, ndonëse sjell ndryshime të rëndësishme afirmative në marrëdhëniet Kosovë-Serbi – nëse zbatohet – ajo gjithashtu përfshin elemente që potencialisht mund të krijojnë pengesa ligjore dhe politike për qeverinë e Kosovës. APN shënon herën e parë që qeveria e Kosovës pranon në mënyrë eksplicite qëndrimin e Serbisë për çështjen e statusit.**

Preambula e Marrëveshjes për Rrugën e Normalizimit përfshin deklaratën si në vijim: “Duke vepruar nga faktet historike dhe pa paragjykuar pozicionet e ndryshme të palëve në lidhje me çështjet themelore, përfshirë çështjet e statusit”, që do të thotë se qeveria e Kosovës pajtohet të mos pajtohet me Serbisë, dhe anasjelltas, për statusin e vendit si shtet i pavarur. Ky është një kompromis i madh nga ana e Kosovës, krahasuar me marrëveshjet e tjera të dialogut të ndërmjetësuar nga BE-ja, veçanërisht për shkak se kjo deklaratë ose APN-në në tërësinë e saj, nuk përmban asnjë referencë për opinionin këshillëdhënës të Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë (GJND) të vitit 2010, i cili “ arriti në përfundimin se shpallja e pavarësisë së Kosovës nuk ka shkelur të drejtën e përgjithshme ndërkombëtare”<sup>11</sup>. Rrjedhimisht, ky është dallimi kryesor ndërmjet APN-së dhe konkluzioneve të dakorduara të shkurtit të vitit 2012 ndërmjet Kosovës dhe Serbisë për aranzhimet lidhur me përfaqësimin dhe bashkëpunimin rajonal, i cili për herë të parë prezantoi fusnotën (\*) që thotë –“ Ky emërtim nuk paragjykon qëndrimet mbi statusin dhe është në përputhje me Rezolutën 1244/1999 dhe Opinionin e GJND-së për shpalljen e pavarësisë së Kosovës”<sup>12</sup>, Ndoshta, duke iu shmangur referimit në opinionin e GJND-së, BE-ja gjithashtu donte të shmangte referimin në Rezolutën 1244 të OKB-së. Gjithashtu, Marrëveshja për Rrugën e Normalizimit në thelb e bën të pavlefshme marrëveshjen e vitit 2012 për përfaqësimin rajonal me nenin 4 që thotë se “Palët nisen nga supozimi se asnjëra nga këto të dyja nuk mund të përfaqësojë tjetrën në sferën ndërkombëtare apo të veprojë në emër të saj..” Me fjalë të tjera, Kosova mund të përfaqësohet dhe të flasë vetë në organizata dhe takime rajonale, prandaj fusnota (\*) nuk duhet të jetë më i nevojshëm apo i kërkuar. Megjithatë, APN në nenin 10 thotë se Kosova dhe Serbia “konfirmojnë detyrimet e tyre për zbatimin e të gjitha marrëveshjeve të Dialogut nga e kaluara, të cilat mbeten të vlefshme dhe të detyrueshme.”

BE-ja duhet të ofrojë qartësi ligjore, në lidhje me kuptimin dhe detyrimet e të dyja

11 Një perspektivë e besueshme zgjerimi dhe angazhimi i zgjeruar i BE-së me Ballkanin Perëndimor, i disponueshëm në: [https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans\\_en.pdf](https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf) fq. 7

12 Në përputhje me të drejtën ndërkombëtare të shpalljes së njëanshme të pavarësisë në lidhje me Kosovën, 22 korrik 2010, i disponueshëm në: <https://www.icj-cij.org/case/141#:~:text=The%20Court%20thus%20concluded%20that,1244%20of%202010%20June%201999>, para.5

palëve kontraktuese kundrejt APN-së, e cila është një domosdoshmëri pas bërjes së APN-së pjesë integrale e detyrimeve kontraktuale të Kosovës dhe Serbisë ndaj BE-së në kuadër të procesit të anëtarësimit. Përveç kësaj, duke pasur parasysh se marrëveshja e vitit 2012 ishte një marrëveshje teknike për përfaqësimin rajonal, ajo nuk ka të njëjtën rëndësi politike dhe juridike si APN-ja, dhe për këtë arsye, nëse APN-ja kundërshtohet ligjërisht në Gjykatën Kushtetuese të Kosovës ajo potencialisht mund të ketë një rezultat të ngjashëm si Marrëveshja e vitit 2015 mbi "Parimet e përgjithshme/elementet kryesore të AKS"<sup>13</sup>, por përsëri, APN-ja nuk është nënshkruar nga asnjëra palë, që do të thotë se do të ketë shumë pak gjasa të kundërshtojnë marrëveshjen në gjykatë. Sa i përket preambulës, neni 7 i APN-së, gjithashtu paraqet një sfidë potenciale të madhe ligjore për qeverinë e Kosovës, veçanërisht në atë si vijon: "[...] të sigurojë një nivel të përshtatshëm të vetëmenaxhimit për komunitetin serb në Kosovë dhe mundësinë e ofrimit të shërbimeve në disa fusha specifike [...]". Në këtë kontekst, ekzistojnë tre çështje kyçe: çfarë nënkupton apo do të thotë vetë-menaxhimi në kontekstin e politikave? Çfarë do të përbënte një "nivel të përshtatshëm" dhe kush e përcakton atë? Dhe, a bie ndesh 'aftësia për ofrimin e shërbimeve' me aktvendimin e vitit 2015 të Gjykatës Kushtetuese të Kosovës për themelimin e Asociacionit të Komunave me shumicë serbe?? Përveç kësaj, zyrtarizimi i statusit të Kishës Ortodokse Serbe në Kosovë do të paraqesë sfidën e vet, sepse kjo nënkupton se ka një status të dakorduar, që kërkon vetëm formalizimin. A i referohet kjo marrëveshjeve ekzistuese nga Plani i Ahtisaarit, apo diçka tjetër?

**TABELA 2** Pengesat e mundshme ligjore dhe politike për qeverinë e Kosovës që rrjedhin nga Marrëveshja për rrugën drejt normalizimit ndërmjet Kosovës dhe Serbisë

Nr	Gjendja e mëparshme e situatës	APN-ja
1	Marrëveshjet, konkluzionet, arranzhimet, të nënshkruara ose të inicializuar	E pa nënshkruar
2	Asnjë referencë e mëparshme e ngjashme në marrëveshjet e nivelit të lartë	"[...]pa paragjykuar pozicionet e ndryshme të palëve në lidhje me çështjet themelore, përfshirë çështjet e statusit" (preambula).

13 Konkluzionet e dakorduara: Marrëveshjet për Përfaqësimin dhe Bashkëpunimin Rajonal, i disponueshëm në: <https://dialogue-info.com/wp-content/uploads/2011/02/Agreement-on-Regional-Representation-and-Cooperation-24-February-2012.pdf>



3	Asociacioni i Komunave me shumicë serbe i themeluar në bazë të njëjtë si me statutin ekzistues të Asociacionit të Komunave të Kosovës <sup>14</sup>	"...për të siguruar një nivel të përshtatshëm të vetëmenaxhimit për komunitetin serb në Kosovë dhe mundësinë e ofrimit të shërbi-meve në disa fusha specifike" (neni 7 i APN-së) <sup>15</sup>
4	Nuk ka asnjë referencë të ngjashme më parë	do ta zyrtarizojnë statusin e Kishës Ortodokse Serbe" (neni 7 i APN-së)

**Marrëveshja për Rrugën drejt normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë është mirëpritur nga Këshilli Evropian, i cili shënon herën e parë që 27 shtetet anëtare të Bashkimit Evropian (BE) e kanë përkrahur marrëveshjen që del nga procesi i dialogut për normalizim<sup>16</sup>. Të konkluzionet e Këshillit Evropian vënë në dukje se APN-ja vendos "marrëdhëniet midis të dyja palëve mbi një bazë të re dhe të qëndrueshme si një shans historik që duhet të shfrytëzohet nga të dyja palët" dhe nxit zbatimin e saj<sup>17</sup>.** Edhe pse neni 4 i APN-së thotë se "Serbia nuk do të kundërshtojë anëtarësimin e Kosovës në asnjë organizatë ndërkombëtare". Përderisa votimi në Serbi është një shkelje e qartë e APN-së, votat "jo" nga tre shtete anëtare të BE-së duhet të jenë shumë shqetësuese për Kosovën. Qeveria e Kosovës duhet të kërkojë nga Përfaqësuesi i Lartë Borell se zbatimi i saj është kyç në mënyrë që Marrëveshja për Rrugën e Normalizimit (APN) të ketë ndikimin e saj të synuar dhe të fillojë një fazë të re të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë. Mungesa e nënshkrimeve në marrëveshje minimizon si përgjegjësinë e brendshme ashtu edhe atë bilaterale për zbatim. Mungesa e nënshkrimeve po ashtu vë në pikëpyetje - si ligjërishit dhe politikisht - atë që është rënë dakord në shkurt të vitit 2023 në Bruksel. Në këtë kontekst, ka qenë një gabim që BE-ja nuk ka insistuar që liderët e Kosovës dhe Serbisë ta nënshkruajnë marrëveshjen. BE-së i duhet ende të lëvizë përpara me procedurat e nevojshme për të zyrtarizuar dhe transformuar në një marrëveshje obliguese për Serbinë dhe Kosovën, në kuadër të procesit të anëtarësimit në BE. Në aspektin praktik, kjo potencialisht mund të çojë në ndryshimin e Kapitullit 35 për Serbinë, ndërsa në rastin e Kosovës, të përfshijë marrëveshjen si pjesë integrale të Programit Kombëtar për Zbatimin e Marrëveshjes së Stabilizimit Asociimit (MSA).

Nëse APN-ja nuk çon në ndryshime në pozicionin midis pesë shteteve mosnjohëse, ka shumë të ngjarë që çfarëdo momentumi që kanë arritur të ndërtojnë BE dhe SHBA në procesin e dialogut, mund të minohet ndjeshëm. Nga ana tjetër, nëse pesë shtetet mosnjohëse lëvizin drejt një angazhimi më afirmativ me Kosovën, përmes një kombinimi të njohjeve formale nga disa shtete, si Greqia, Sllovakia dhe Rumania dhe me njohje

14 Parimet e Përgjithshme/Elementet kryesore të AKS, i disponueshëm në: <https://dialogue-info.com/wp-content/uploads/2020/09/ASM-General-Principles-Main-Elements-25-August-2013.pdf>

15 Ibid., . 14

16 Kosova: Zhblokimi i Rrugës së saj Euro-Atlantike, Grupi i Politikave dhe Kërkimeve Ballkanike (BPRG), 8 mars 2023, i disponueshëm në: <https://balkansgroup.org/en/kosovo-unlocking-its-euro-atlantic-path-the-eu-dialogue-on-normalisation-of-relations-with-serbia-and-the-prospects-for-recognition-by-five-european-non-recognisers/>

17 Andrew Rettman. ((2023, 25 prill). Marrëveshja e BE-së për Kosovën "e gjallë" pavarësisht votës serbe. Vëzhguesi i BE-së. I disponueshëm në: [https://euobserver.com/world/156962#:~:text=Serbia%20is%20trying%20to%20block,on%20Monday%20\(%2024%20April\).](https://euobserver.com/world/156962#:~:text=Serbia%20is%20trying%20to%20block,on%20Monday%20(%2024%20April).)

joformale nga të tjerët (Spanja dhe Qipro), atëherë është një mundësi e madhe për APN-në që të sjellë ndryshime domethënëse si brenda Kosovës ashtu edhe në procesin e integritit euro-atlantik. Me fjalë të tjera, nëse skenari optimist i njohjes së Kosovës nga pesë shtetet dështon, atëherë **Spanja dhe Qipro duhet të lëvizin drejt pozicionit aktual të Greqisë për Kosovën, deri sa vetë Greqia së bashku me Sllovakinë dhe Rumaninë, duhet të lëvizin drejt njohjes formale.** Zgjedhjet parlamentare të Sllovakisë, të planifikuara për 30 shtator 2023, shtojnë urgjencën për ndryshime në pozicionet ndaj statusit të Kosovës në mesin e pesë vendeve që ende nuk e njohin, pasi sondazhet aktuale e parashikojnë SMER-SSD-në e Robert Fitzit si fitues të mundshëm. z. Fico, ishte kryeministër i Sllovakisë në vitin 2008 kur Kosova shpalli pavarësinë e saj, të cilën ai atëherë e quajti “një gabim të madh”. Meqenëse të 27 shtetet anëtare të BE-së e mbështetën Marrëveshjen për Rrugën e Normalizimit<sup>18</sup>, atëherë marrëdhëniet ndërmjet Kosovës dhe pesë vendeve që nuk e njohin duhet të lëvizin në drejtim të angazhimit më të ngushtë dhe më konstruktiv, madje edhe të njohjes së mundshme. Së paku APN-ja duhet të rezultojë me një njohje de-fakto të Kosovës nga mesi i këtyre pesë shteteve mosnjohëse që kanë rrethana më sfiduese të brendshme për njohje formale. Megjithatë, Hungaria, e cila njeh pavarësinë e Kosovës, iu bashkua Qipros, Spanjës dhe Rumanisë për të votuar kundër pranimit të aplikimit të Kosovës për anëtarësim në Këshillin e Evropës(KiE).

**Roli i Bashkimit Evropian (BE) si lehtësues në dialogun për normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, ka evoluar pa dyshim në një arbitër, si rezultat i Marrëveshjes për Rrugën drejt Normalizimit (APN) dhe udhërrëfyesit të zbatimit. Kjo do të thotë se si për Kosovën ashtu dhe Serbinë zbatimi i dispozitave nga APN është obligim kontraktual ndaj BE-së në kuadër të procesit të integritit evropian. Ky aranzhim ishte i nevojshëm si rezultat i refuzimit të Serbisë për të nënshkruar APN-në, ndonëse ajo e ka pranua verbalisht<sup>19</sup>. Në këtë kontekst, kur asnjëra palë nuk e ka nënshkruar APN-në, roli i BE-së si arbitër është i domosdoshëm, për të garantuar zbatimin nga të dyja vendet.** Pas takimit të nivelit të lartë ndërmjet Kosovës dhe Serbisë në Ohër, më 18 mars 2023, Përfaqësuesi i Lartë i BE-së, Josep Borrell deklaroi se Marrëveshja për rrugën drejt normalizimit të marrëdhënieve dhe aneksi “parashikohen të bëhet pjesë integrale dhe detyruese e rrugës së integritit evropian për palët përkatëse.” Kjo praktikisht e vendos BE-në në një arbitër, pasi zbatimi i marrëveshjes dhe aneksit është një detyrim kontraktual i Serbisë dhe Kosovës ndaj BE-së. Përderisa ky rol i ri i BE-së në dialogun për normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë është një largim nga rezoluta e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së, në praktikë vetëm e zbulon rolin dhe shtrirjen reale të përfshirjes së BE-së në proces. Në praktikë, lehtësimi/ndërmjetësimi nuk përfaqësonte realisht rolin dhe shtrirjen e përfshirjes së BE-së në dialogun e normalizimit<sup>20</sup>. Bashkimi Evropian (BE), e vlerëson rolin e saj si një “aktor i bazuar në vlera” dhe përcakton rolet e tij ndërmjetësuese në Konceptin mbi Ndërmjetësimin

18 Konkluzionet e Këshillit Evropian, 9 shkurt 2023. I disponueshëm në: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/02/09/european-council-conclusions-9-february-2023/>

19 Serbia dhe Kosova mbështesin normalizimin e marrëdhënieve, por kanë nevojë për më shumë bisedime - Borrell nga BE, i disponueshëm në: <https://www.reuters.com/world/europe/serbia-kosovo-agree-normalising-ties-need-more-talks-eus-borrell-2023-02-27/>

20 Ilazi. (2023). Bashkimi Evropian dhe shtetndërtimi i përditshëm

e Paqes të BE-së<sup>21</sup> në një mënyrë që të jetë më pak ndërhyrëse, kontrolluese ose përcaktuese për rezultatin e procesit. Ky është edhe imazhi që BE-ja promovon për veten e saj për sa i përket rolit që ka në kontekstin e dialogut të normalizimit ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, edhe pse praktika ka treguar një realitet tjetër<sup>22</sup>.

Megjithatë, roli i BE-së si arbitër, në kuadër të Marrëveshjes për rrugën drejt normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, është i mirëpritur, pasi mund të ndihmojë në zbatimin, por BE-ja duket se heziton ta marrë këtë rol. Pas votimit të Serbisë kundër aplikimit të Kosovës për anëtarësim në Këshillin e Evropës (KE), zyrtarët e BE-së shmangën pyetjet e gazetarëve nëse kjo përbën një shkelje të APN-së. Zbatimi i marrëveshjeve nga dialogu i normalizimit ka qenë një nga sfidat kryesore të procesit këto dhjetë vitet e fundit, që nga fillimi i dialogut në vitin 2011. Një mënyrë për ta adresuar këtë është që BE-ja të ndalojë kompromisin për çdo palë që bllokoi zbatimin dhe të marrë një qasje më të vendosur. Nëse nuk do të ketë pasoja për palët që cenojnë dialogun për normalizimin e marrëdhënieve, atëherë APN-ja do të ketë të njëjtin fat si 33+ marrëveshjet ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, me zbatim dhe ndikim të kufizuar në normalizimin e marrëdhënieve. Kapitulli 35 i Serbisë dhe MSA-ja e Kosovës (Titulli I) thonë qartë se nëse nuk ka "angazhim drejt një përmirësimi të dukshëm dhe të qëndrueshëm të marrëdhënieve" midis dy palëve, atëherë BE-ja mund të pezullojë pjesë të procesit të integritimit evropian<sup>23</sup>. Për dallim nga marrëveshjet e tjera, me APN-në, BE-ja haptazi merr rol qendror për zbatimin e marrëveshjes, sepse marrëveshja është një obligim i detyrueshëm i Kosovës dhe Serbisë ndaj BE-së.

**Në Kosovë ka shënuar rënie transparenca e procesit të dialogut për normalizimin e marrëdhënieve me Serbinë. Qeveria e Kosovës e ka kufizuar raportimin e saj për dialogun e normalizimit si për publikun ashtu edhe për Kuvendin e Kosovës. Përveç kësaj, Qeveria e Kosovës ka vepruar kundër precedentëve të mëparshëm duke kërkuar pëlqimin e Kuvendit të Kosovës me rastin e pranimit të marrëveshjes së nivelit të lartë me Serbinë, siç është rasti i vitit 2013 me "Marrëveshjen e Parë për Parimet që Rregullojnë Normalizimin e Marrëdhënieve".** Perceptimet e qytetarëve kosovarë për transparencën e dialogut të normalizimit kanë qenë vazhdimisht negative.

Të dhënat e fundit tregojnë se 56 për qind e kosovarëve nuk janë të vetëdijshëm se cilat janë qëllimet e qeverisë në procesin e dialogut, ndërsa 83 për qind mendojnë se procesi nuk është transparent ose vetëm pjesërisht transparent<sup>24</sup>. Plani Evropian ka qarkulluar në platforma të ndryshme mediatike në Kosovë pa informacion të detajuar nga qeveria e Kosovës për përmbajtjen e Planit dhe implikimet e saja për të dyja vendet. Prandaj, situata krijoi një mjedis për të ngritur lajme të rreme për Planin dhe kompromiset që Kosova mund të bëjë në dialog. Në të kaluarën (kryesisht nga vitet 2011-2020) qeveria e Kosovës kishte një nivel më të lartë të transparencës në lidhje me dialogun e normalizimit. Qeveria e Kosovës e informoi opinionin për qasjen e saj ndaj dialogut për normalizim duke publikuar në vitin 2011 dhe në vitin 2015 platformën apo

21 Koncepti mbi Ndërmjetësimin e Paqes të BE-së, Këshilli i Bashkimit Evropian, Bruksel, 11 dhjetor 2020, i disponueshëm në: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/st13951.en20.pdf>

22 Ramadan Ilazi. (2023). Bashkimi Evropian dhe shtetndërtimi i përditshëm: Rasti i Kosovës. Routledge [e ardhshme]

23 Shih fq. 3 i Kapitullit 35: Çështje të tjera Pika 1: Normalizimi i marrëdhënieve ndërmjet Serbisë dhe Kosovës; Shih nenin 5 të MSA-së Kosovë-BE

24 Shihni të dhënat nga Barometri i Sigurisë i Qendrës Kosovare për Studime të Sigurisë (QKSS), i disponueshëm në: <https://securitybarometer.qkss.org/te-dhenat>

programin e qeverisë për dialogun<sup>25</sup>. Qeveria e Kosovës gjithashtu ka publikuar në të kaluarën raporte të rregullta për gjendjen e përgjithshme të dialogut të normalizimit si dhe zbatimin e marrëveshjeve, praktikë kjo që është injoruar në masë të madhe që nga viti 2020. Krahas kësaj, në vitin 2013 kur Kosova dhe Serbia nënshkruan "Marrëveshjen e parë të parimeve që rregullojnë normalizimin e marrëdhënieve", Qeveria e Kosovës në atë kohë kërkoi pëlqimin nga Kuvendi i Kosovës për të pranuar marrëveshjen, e cila u dha përmes miratimit të një rezolutë dhe më vonë marrëveshja u ratifikua me 84 vota pro saj<sup>26</sup>. Megjithatë, thuhet se APN-ja iu paraqit qeverisë së Kosovës si një propozim "merre ose lëre", dhe gjithashtu meqenëse APN-ja nuk ishte nënshkruar zyrtarisht nga asnjëra palë, nuk ka shumë kuptim juridik apo politik të i kërkohet Kuvendi i Kosovës të miratojë APN-në. Megjithatë, qeveria duhet ta kishte informuar zyrtarisht Kuvendin e Kosovës për APN-në dhe gjithashtu potencialisht të kërkonte pëlqimin për ta pranuar, në përputhje me precedentin nga rasti i vitit 2013. Ky është një mundësi e humbur potencialisht për të nxitur konsensusin e brendshëm politik në Kosovë në mbështetje të APN-së. Përkundër këtyre mangësive, APN, siç është përmendur tashmë, ka nxitur marrëdhënie simetrike ndërmjet Kosovës dhe Serbisë. Kjo mbështet perceptimet e kosovarëve, ku 50 për qind e të cilëve besojnë se qasjet e qeverisë aktuale kanë përmirësuar pozitën e vendit në dialog<sup>27</sup>.

---

25 Shih për shembull Platformën e Qeverisë së Kosovës për Dialogun Teknik Ndërshtetëror ndërmjet Republikës së Kosovës dhe Republikës së Serbisë, mars, 2011, i disponueshëm në: [https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/05/Platforma\\_e\\_Qeverise\\_se\\_Republikes\\_se\\_Kosoves\\_per\\_dialogun\\_teknik\\_ndershtetedor\\_mid-is\\_Republikes\\_se\\_Kosoves\\_dhe\\_Republikes\\_se\\_Serbise.pdf](https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/05/Platforma_e_Qeverise_se_Republikes_se_Kosoves_per_dialogun_teknik_ndershtetedor_mid-is_Republikes_se_Kosoves_dhe_Republikes_se_Serbise.pdf), dhe Programi i Qeverisë së Republikës së Kosovës për Dialogun e Brukselit 2014-2018, 15 janar 2015, i disponueshëm në: [https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/05/Programi\\_i\\_Qeverise\\_per\\_Dialogun\\_e\\_Brukselit\\_2014-2018\\_150115.pdf](https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/05/Programi_i_Qeverise_per_Dialogun_e_Brukselit_2014-2018_150115.pdf)

26 Ramadan Ilazi. (2022). "Rishikimi i marrëveshjes historike ndërmjet Kosovës dhe Serbisë nga viti 2013 me një sugjerim teknik për daljen nga bllokimi", Grupi i Kërkimeve të Politikave Ballkanike (BPRG.), <https://dialogue-info.com/revisiting-the-historic-agreement-between-kosovo-and-serbia-from-2013-with-one-technical-suggestion-for-breaking-the-deadlock/>

27 Barometri i Sigurisë i Qendrës Kosovare për Studime të Sigurisë (QKSS)



# REFLEKTIME PËR TË CILAT IA VLEN TË KONSIDEROHEN

Marrëveshja për Rrugën drejt Normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë i krijon mundësinë Kosovës që të insistojë në fillimin e dialogut politik me BE-në në kuadër të titullit II të MSA-së. Ky dialog politik duhet t'i referohet mbështetjes së rrugës së Kosovës drejt integritit në komunitetin demokratik ndërkombëtar, sepse APN duhet të përfaqësojë "rrethana objektive"<sup>28</sup>. Sipas Dr. Gezim Visoka, "dialogu politik i gjallëruar ndërmjet Kosovës dhe BE-së në kuadër të Titullit II të MSA-së është i rëndësishëm sepse do të ndihmonte në tejkalimin e rasteve të mospajtimeve të mundshme në pozicione", si dhe do "të forcojë ndikimin gjeopolitik dhe fuqinë diplomatike të BE-së në Kosovë dhe në rajon"<sup>29</sup>. Kosova gjithashtu duhet të rrisë aktivitetin e Grupit të Veçantë për Normalizimin e Marrëdhënieve që funksionon në kuadër të MSA-së dhe ta shfrytëzojë këtë grup si organin parësor konsultativ ndërmjet Kosovës dhe BE-së për procesin e normalizimit. Duke pasur një grup të veçantë më dinamik për normalizim, mund të përmirësojë gjithashtu përgjegjshmërinë në zbatimin e APN.

Marrëveshja për Rrugën drejt Normalizimit duhet të ofrojë një platformë të re për angazhim ndërmjet Kosovës dhe pesë vendeve të BE-në që nuk e njohin. Në këtë kontekst, gjithashtu edhe shoqëria civile duhet të ndihmojë diskutimin për APN-në në kryeqytetet e pesë vendeve mosnjohëse. Nëse Kosova përparon, në frymë pozitive, me zbatimin e APN-së, mund të krijojë një momentum për Kosovën që të krijojë lidhje më të afërta me NATO-n. Kosova duhet të shqyrtojë opsionet alternative për t'u bërë pjesë e programit të Partneritetit për Paqe (PpP) të NATO-s. Për shembull, Kosova mund të përdorë precedentin e Marrëveshjes së Stabilizim Asociimit (MSA), e cila është një marrëveshje vetëm e BE-së, për një marrëveshje të ngjashme me Partneritetin për Paqe.

- 1 Kosova duhet të fokusohet në zbatimin e Marrëveshjes për Rrugën e Normalizimit të Marrëdhënieve me Serbinë dhe aneksit dhe të përmbushë zotimet e saj, pavarësisht nga qëndrimi i Serbisë. Zbatimi i APN-së do të rrisë kredibilitetin dhe vlerën e Kosovës si një aktor racional dhe potencialisht do të çojë në integrimin e mëtejshëm të komunitetit serb në Kosovë. Kosova duhet të diskutojë rregullisht gjendjen e zbatimit të APN-së në kuadër të Grupit të Veçantë për normalizimin e marrëdhënieve;

28 MSA-ja Kosovë-BE, Titulli II, Neni 11

29 Gëzim Visoka. (Maj 2021). "Një diskutim i shkurtër mbi rëndësinë e Titullit II të MSA-së dhe Dialogut Politik ndërmjet Kosovës dhe Bashkimit Evropian (BE)". Instituti për Studime Politike të Prishtinës (PIPS). I disponueshëm në: <https://pips-ks.org/en/Details/ArtMID/1444/ArticleID/4192/A-brief-discussion-on-the-relevance-of-Title-II-of-the-SAA-and-the-Political-Dialogue-between-Kosovo-and-the-European-Union-EU> fq. 11

- 2 Bashkimi Evropian (BE), duhet të lëvizë sa më shpejt që të jetë e mundur me hapat e nevojshëm për integrimin e Marrëveshjes për Rrugën e Normalizimit në një obligim detyrues për Kosovën dhe Serbinë në kuadër të procesit të anëtarësimit në BE, dhe në përputhje me Aneksin e APN-së;
- 3 Qeveria e Kosovës duhet të miratojë një dokument për pozicionin juridik në të cilin do të paraqesë mirëkuptimin e saj për Marrëveshjen për rrugën e normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë;
- 4 Qeveria e Kosovës duhet të përgatisë një raport gjithëpërfshirës për gjendjen e zbatimit të marrëveshjeve të Dialogut të Brukselit dhe të propozojë një udhërrëfyes për zbatimin e të gjitha marrëveshjeve;
- 5 Qeveria e Kosovës duhet të caktojë një ekip ekspertësh për të përgatitur koncept dokumentin për zbatimin e nenit 7 të Marrëveshjes për rrugën drejt normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, në lidhje me "nivel të përshtatshëm të vetëmenaxhimit për komunitetin serb në Kosovë";
- 6 Qeveria e Kosovës duhet të caktojë një ekip ekspertësh për të përgatitur koncept dokumentin për zbatimin e segmentit të nenit 7 të Marrëveshjes për rrugën drejt normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë që i referohet zyrtarizimit të statusit të Kishës Ortodokse Serbe në Kosova;
- 7 Qeveria e Kosovës duhet të përmirësojë transparencën dhe angazhimin me shoqërinë civile në kuadër të dialogut për normalizim, dhe për këtë qëllim të publikojë raporte periodike për gjendjen e dialogut për normalizim dhe zbatimin e marrëveshjeve, siç ishte praktikë e qeverive të mëparshme deri në vitin 2020. Kryeministri i Kosovës duhet të raportojë rregullisht në Kuvendin e Kosovës për dialogun e normalizimit, praktikë që është ndjekur nga qeveritë e mëparshme, siç ishte praktikë e qeverive të mëparshme deri në vitin 2020;
- 8 Bashkimi Evropian (BE), duhet të zbatojë detyrimet e veta kontraktuale sipas Titullit II të Marrëveshjes së Stabilizim Asociimit (MSA) me Kosovën dhe të fillojë dialogun politik në mënyrë që, ndër të tjera, të promovojë pjesëmarrjen e Kosovës në bashkësinë demokratike ndërkombëtare<sup>30</sup>. Qeveria e Kosovës duhet ta ngrejë këtë çështje edhe me BE-në;

30 Gëzim Visoka. (Maj 2021). "Një diskutim i shkurtër mbi rëndësinë e Titullit II të MSA-së dhe Dialogut Politik ndërmjet Kosovës dhe Bashkimit Evropian (BE)". Instituti për Studime Politike të Prishtinës (PIPS). I disponueshëm në: <https://pips-ks.org/en/Details/ArtMID/1444/ArticleID/4192/A-brief-discussion-on-the-relevance-of-Title-II-of-the-SAA-and-the-Political-Dialogue-between-Kosovo-and-the-European-Union-EU>

- 9 BE-ja duhet të forcojë angazhimin e saj kredibil me Ballkanin Perëndimor, sepse në qendër të normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë është besimi në të dyja vendet, se përparimi në dialog do t'i afrojë ato me BE-në. Ndryshimet në pozicionin e pesë shteteve anëtare të BE-së që nuk e njohin Kosovën, janë jetike për të zhbllokuar procesin e integritimit euroatlantik të Kosovës;
- 10 10. Gjuhët nga liderët politikë dhe zyrtarët e tjerë publikë në Serbi dhe Kosovë ndaj njëri-tjetrit dhe përballë marrëveshjes, duhet të ndryshojnë me urgjencë. Është thelbësore që presidenti Vuçiq dhe kryeministri Kurti të informojnë siç duhet publikun e tyre përkatës për miratimin e marrëveshjes. Në këtë kontekst, retorika e presidentit serb Vuçiq ndaj kryeministrit kosovar Kurti është veçanërisht shqetësuese pasi nxit urrejtje dhe minon marrëdhëniet ndëretnike në Kosovë<sup>31</sup>. Në anën tjetër, liderët kosovarë duhet të shtojnë përpjekjet e tyre për të dërguar mesazhe afirmative për komunitetin serb në Kosovë, përfshirë edhe në gjuhën serbe.

31 Shih për shembull "Serbia bojkoton samitin e BE-së, e quan kryeministrin e Kosovës "lum terrorist", i disponueshëm në: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/serbia-boycotts-eu-summit-calls-kosovo-pm-terrorist-scum/>.

Katalogimi në botim **(CIP)**

Biblioteka Kombëtare e Kosovës - "Pjetër Bogdani"

323(496.51:497.11) (047)

Ilazi, Ramadan

How the Agreement on the Path to Normalisation IF IMPLEMENTED changes relations between Kosovo and Serbia? / Ramadan Ilazi, Adelina Hasani. - Prishtinë : Kosovar Centre for Security Studies, 2023. - 21 f. : ilustr. ; 28 cm.

1. Hasani, Adelina

ISBN 978-9951-799-94-2





**QKSS**  
Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë

## Rreth QKSS

Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë është një qendër e pavarur kërkimore e politikave e themeluar në prill 2008 dhe me seli në Prishtinë - Kosovë. QKSS i është përkushtuar zhvillimit dhe reformave të sektorit të sigurisë në Kosovë, Ballkanin Perëndimor dhe më gjerë. Ai promovon në mënyrë proaktive parimin e qeverisjes së mirë, integritetit, qëndrueshmërisë sociale, ndërtimit të paqes dhe bashkëpunimit rajonal.

QKSS e kryen rolin e saj përmes aktiviteteve intensive hulumtuese, organizimit të ngjarjeve, trajnimeve, avokimit dhe këshillave të drejtpërdrejta për politikë. Çdo vit, QKSS publikon raporte të shumta, analiza të politikave dhe përmbledhje të politikave. Ai gjithashtu organizon më shumë se 200 ngjarje publike duke përfshirë konferenca, tryeza të rrumbullakëta dhe debate, leksione që synojnë një gamë të gjerë të audiencës vendase, rajonale dhe ndërkombëtare të interesuar në sektorin e sigurisë.

Këtë vit QKSS feston 15 vjetorin e saj. Për më shumë detaje rreth QKSS, mund të kontrolloni në platformat zyrtare të mëposhtme:



[qkss.org](http://qkss.org)

[securitybarometer.qkss.org](http://securitybarometer.qkss.org)



@KCSSQKSS

#KCSSQKSS

ISBN 978-9951-799-94-2



9 789951 799942